

Hoofdstuk 1

In de tweede klas

juni 1941

‘Uche uche!’ Demonstratief sloeg de meester zijn hand voor zijn mond.

In één oogopslag ontdekte Els wat er aan de hand was. Ze liet haar bezem vallen, rende op haar vriendinnetje af en trok aan de arm die de wisser tegen het bord sloeg. ‘Niet doen! Daar gaat de meester van hoesten!’

Ze pakte de liniaal van de bordenplank en sleurde Thirza met zich mee naar buiten. ‘Dat moet je op het plein doen. Kijk, zo!’ Uit alle macht liet ze de liniaal op de bordenwisser neerkomen. Het krijtstof waaierde in een wolk in het rond.

‘Uche uche!’ Thirza wapperde het stof weg. ‘Ho even! Nu moet ik niezen!’

‘Beter jij dan de meester’, besliste Els. Ze stopte Thirza de spullen in handen. ‘Hier. Nu jij.’

Nadat Thirza nog drie harde kloppen tegen de wisser gegeven had, vond die het allang welletjes. Ze rende voor Els uit terug naar het lokaal. ‘Meester, ik heb de tafel van 9 per ongeluk een stukje uitgeveegd. Zal ik hem opnieuw opschriften?’

‘Je gaat je gang maar. Als je het maar netjes doet.’ De meester nam een trek aan zijn pijp voordat hij weer met zijn

rode pen langs de antwoorden in het rekschrift ging. Els staarde naar het bord waar haar vriendin met keurige cijfers 1 x 9 op schreef. Hè, was het haar beurt maar om het bord schoon te maken en was zij gisteren maar zo slim geweest om iets van die tafel uit te vegen. Per ongeluk expres natuurlijk. Dan had zij ook met dat mooie lange krijtje op het bord mogen schrijven. Ze ademde diep uit en pakte de bezem weer beet. De linkerkant van de klas moest nog gebeuren en rondom Aries stoel was het meestal een grote smeerboel. Heel precies veegde ze zand en rommel bij elkaar en maakte er een bergje van in het midden van de klas. Zo goed mogelijk stak ze de haren van de bezem onder alle banken om ook daar het vuil weg te krijgen. De meester moest trots kunnen zijn op zijn schone klaslokaal.

‘Even een nieuw schrift voor Gerben pakken.’ De meester schoof zijn stoel achteruit en liep naar de kast achter in het lokaal. ‘Oei!’

Els keek op. Verschrikt zag ze dat de meester midden in de klas met zijn lichaam heen en weer zwaaide en met zijn armen in het rond maaide.

‘Val ik me daar bijna over die grote afvalberg!’

‘O meester, ik had ...’

‘Welnee!’ Hij lachte voluit en zwaaide met zijn vinger. ‘Ik overdrijf weer eens schromelijk!’

Beteuterd staarde ze hem aan. Een grapje? Dat zou best kunnen, maar hij had wel gelijk. Ze had al veel eerder stoffer en blik moeten pakken om de boel op te vegen en in de afvalbak te gooien.

‘E-els, de meester deed net alsof!’ Thirza had zich omgedraaid. ‘Het is helemaal niet erg!’

‘O.’ Ze wist niets meer te zeggen. De meester was niet echt gestruikeld. Maar hij h ad wel echt kunnen vallen en dan was het h aar schuld geweest.

Ze voelde een zacht rukje aan een van haar vlechten. Tegelijkertijd werd er een hand op haar hoofd gelegd.

‘Het was maar een raar grapje van mij’, klonk de donkere stem van de meester vlak bij haar oor. ‘Jij doet je werk uitstekend, Elzekind! Ik zie dat we weer een mooie, schone klas krijgen.’

Ze voelde het bloed naar haar hoofd stijgen. Snel pakte ze de veger en het blik en bukte zich om het bergje op te vegen. Elzekind ... Had ze dat goed gehoord? Dat was toch een soort liefkoosnaampje?

Tegelijk met Thirza was ze klaar. Die boog zich over het bureau van de meester en kletste: ‘O, schrijfschriften nakijken. Dat is leuk! Mogen wij de stempels zetten?’

‘Best hoor.’ De meester schoof het stempelkussen naar de zijkant van zijn tafel en legde de stempel erbovenop. ‘Een plaatje van kinderen in het zwembad. Vinden jullie dat leuk?’

Els knikte. Ze keek naar haar vriendinnetje, maar die keek ineens een beetje boos en klemde haar lippen op elkaar. Was er iets mis? Of had ze het gewoon niet gehoord? Vast niet, want anders had ze allang wat gezegd.

Met een beetje een schorre stem antwoordde Els voor hen alle twee tegelijk: ‘Ja meester.’

Thirza trok een schrift naar zich toe, keek naar de naam op de voorkant en vroeg: ‘Dit is van Karel. Mag hij een stempel?’

‘Jawel. In alle schriften die openliggen, mogen jullie een stempel zetten. De rest doe ik meteen dicht.’

Pats! Thirza knalde al een stempel in het midden van de bladzij.

De meester haalde zijn pijp uit zijn mond. ‘Nounou ...’
Els schoof onmiddellijk het volgende schrift naar zich toe.
‘Je moet het niet zo hard doen.’ Voorzichtig plaatste ze een stempel in de rechteronderhoek. ‘Zo is het mooier.’
‘Best. Nou ik weer.’

Om de beurt drukten ze een stempel in een schrift. Stiekem loerde Els naar de klok. Ze hoefde niet op tijd thuis te zijn. Als haar jongste zusje lief aan het spelen was, had moe er meestal geeneens erg in als zij wat later kwam. Hoe langer ze hier kon blijven om de meester te helpen, hoe beter. Nu had Thirza haar vraag nog niet gesteld, maar straks buiten zou ze het vast meteen doen en wat moest zij dan zeggen? Els fronste haar voorhoofd. Thirza zou heel verdrietig zijn als ze het hoorde. Hoe moest ze dat nu toch aanpakken?

Terwijl ze vanuit haar ooghoek de secondewijzer van de klok volgde, liet ze de stempel naar beneden komen.

‘Au! Hé, dat was boven op mijn hand!’ Halflachend gaf Thirza haar een por. ‘Het moet in het schrift hoor, Els!’
‘Oei.’

Thirza liet haar hand met de stempel erop zien. Een meisje en een jongetje lachten Els vrolijk toe in hun zwemkleding. Hoe kon ze zo dom zijn? ‘Gaat het er nog vanaf?’ Meteen probeerde ze met haar vinger een stukje weg te poetsen, maar Thirza trok onmiddellijk haar hand terug. ‘Nee, juist leuk.’ Ze hief de stempel hoog boven Els’ hand. ‘Jij ook?’

Even aarzelde Els, maar toen Thirza zei: ‘Dan hebben we er allebei een’, legde ze haar hand gewillig op het bureau.

Thirza drukte de stempel nogmaals flink op het inktkussen en daarna op haar hand.

‘Die van jou is veel mooier’, bewonderde ze.

‘Hoho, meisjes! Daar zijn de stempels niet voor bedoeld.’ Betrapt keek Els naar het gezicht van de meester, maar gelukkig zweefde er een lachje om zijn mond terwijl hij tegelijkertijd begon te zingen: ‘Elsje Fiederelsje, zet de klompjes bij ’t vuur ...’

Meteen nam Thirza het over: ‘Moeder bakt pannenkoeken, maar het meel is zo duur.’

Leuk, zingen! En nog wel haar eigen liedje! Een beetje verlegen zong Els mee: ‘Tingeling pannenkoek, stroop met rozijnen. Tingeling pannenkoek, kom op bezoek!’ De meester gaf een tik op de laatste schriften. ‘Ziezo meiden, jullie mogen deze twee nog doen en dan is het gebeurd.’ Hij zwaaide met zijn pijp naar de deur. ‘Het is tijd om naar huis te gaan.’

‘Ja meester. Dag meester.’ Els keerde zich direct om toen de laatste stempels gezet waren, maar Thirza bleef nog even bij het bureau staan.

‘We willen morgen wel weer helpen, meester.’

‘Best hoor.’ Opnieuw wuifde de pijp in de richting van de gang. ‘Tot morgen!’

Nu was het menens bij de meester. Snel liepen ze samen de klas uit. ‘Dag meester!’

Ze waren al op de gang toen hij hen terugriep. ‘Thirza! Els! Jullie vergeten je rapporten!’

Hoe kon ze dat nu vergeten! Els klemde haar rapport tegen haar borst toen ze naar huis liepen. Daar had ze het bijna in de klas laten liggen, en ze had nog wel zulke mooie cij-

fers! Een 9 voor lezen, een 9 voor taal, een 7 voor schrijven. Alles was hetzelfde gebleven, enkel voor rekenen was ze van een acht naar een $7\frac{1}{2}$ gegaan, maar de meester had opgemerkt dat dit logisch was, omdat de sommen de laatste tijd bar moeilijk waren geweest. ‘Een keurig rapport, Els. Daar mag je trots op zijn’, had hij gezegd, en dat was ze ook. Wat zouden pa en moe ervan vinden? Als pa vanavond niet weg hoefde voor kerkenwerk, kon hij het rapport misschien rustig inzien en zou hij er vast wel mee verguld zijn. En moe? Els voelde de huid van haar voorhoofd straktrekken. Zou moe de tijd nemen om haar cijfers werkelijk goed te bekijken?

‘Kom op, Els. We gaan bij iedere lantaarnpaal wat anders verzinnen!’ Thirza liep een halve pas voor haar uit terwijl ze haar linkerbeen met een zwaai meetrok. ‘Ik heb een stijf been, zie je wel? Zo lopen we tot de volgende paal.’ Daarna was het Els’ beurt, maar ze wist niets leukers te verzinnen dan gewoon huppelen. Al snel waren ze weer bij een lantaarnpaal en verzoon Thirza dat ze nu met twee stijve benen moesten lopen. Grinnikend liepen ze met heen en weer zwaaiende benen over de weg, maar hoe dichterbij ze bij huis kwamen, hoe meer Els de spanning in haar buik voelde toenemen. Thirza had nog steeds niets gevraagd, maar als ze het straks zou vragen ... Ze kón niet vertellen waarom het van pa niet mocht. Maar als Thirza zou volhouden en per se de reden wilde weten, wat moest ze dan zeggen?

‘Jouw beurt.’

Ze waren alweer bij de volgende lantaarnpaal aangekomen.

‘Eh ... hinkelen’, verzoon Els snel.

Al hinkend hijgde Thirza naast haar: ‘Zullen we straks met de kaatsballen spelen? Ik heb nieuwe gekregen. Die stuiteren zo lekker tegen de muur! Ik kan nu al heel goed met twee. Hoeveel tellen kan jij met drie?’

Het was nog erger dan ze dacht. Thirza vróég het niet eens, maar ging er gewoon van uit dat ze bij haar zouden spelen. Terwijl Els van been verwisselde, bleef ze strak voor zich uit kijken.

‘Hé, zeg eens wat?’

Een por in haar zij.

‘Hm.’

‘Wat is er?’ Opeens stopte Thirza met hinkelen en ging frontaal voor Els staan. ‘Zeg op: wat is er?’

Nu moest ze wel. Els keek naar Thirza, daarna naar de grond en toen opnieuw in de donkerbruine vragende ogen.

‘Vertel eens?’ vroeg Thirza nu veel zachter.

Els slikte. ‘Mijn vader ... Het mag niet meer.’

Er verscheen een rimpel boven Thirza’s neus. ‘Het mag niet meer? Waarom dat?’

Els schudde haar hoofd. ‘Mijn vader vindt het niet goed.’

‘Maar waarom dan niet? We mogen nooit bij jou spelen, dat weet ik, maar bij mij was het toch altijd goed? Waarom nu ineens niet?’

Els haalde haar schouders op, maar Thirza nam er geen genoegen mee. Ze pakte Els beet bij haar bovenarmen en schudde haar heen en weer. ‘Je moet het vertellen! Zeg op!’ Ze kwam er niet onderuit. Els fluisterde zo zacht als ze kon: ‘Omdat jullie Joden zijn.’

Er kwam een gepijnigde blik in Thirza’s ogen terwijl ze meteen losliet. Haar armen bungelden langs haar lichaam.

‘Jouw vader ook al’, bracht ze uit.

‘Ik vind het raar.’ Onhandig streek Els even over de arm van haar vriendinnetje. ‘En ik vind het erg. Jij bent toch gewoon Thirza en je bent toch gewoon mijn vriendin?’ Toen ze zag dat Thirza’s ogen een beetje nat waren en dat ze knipperde om de tranen tegen te houden, voegde ze er luid aan toe: ‘Ik wil juist heel graag met jou spelen en ik wil altijd bij jou komen! Het is bij jou thuis altijd leuk. En ik vind het gek van mijn vader!’

Er ging een rilling door Thirza’s lichaam, waardoor het leek alsof ze het ineens koud had ondanks het lekkere zomerweer. Plotseling liep ze naar de kant van de weg waar ze zich op een muurtje aan de zijkant van een huis liet neervallen. Nadat ze het rapport naast zich neer had gelegd, sloeg ze haar handen voor haar gezicht. Els legde haar rapport erbovenop en schoof dicht naast haar vriendinnetje. Met moeite kon ze tussen al het gesnik Thirza’s woorden verstaan.

‘Er mag zo veel niet meer. Mama mag niet meer op trompetles en papa mag alleen nog maar Joodse patiënten helpen. En we mogen niet naar de markt en naar de bibliotheek en ...’ Driftig tikte ze tegen het stempel op haar hand. ‘We mogen ook niet meer naar het zwembad!’ Wild wreef ze langs haar ogen. ‘We mogen bijna niks meer van de Duitsers! Alleen omdat we Joden zijn!’

Els wist niet wat ze moest zeggen. Ze aaide maar wat met haar hand over Thirza’s rug. Van linksboven naar rechts-onder en weer terug, net zolang totdat het snikken minder werd en er een klein lachje over het behuilde gezicht gleed. Onverwacht draaide Thirza zich half om, pakte Els’ vlecht en die van zichzelf en legde er een knoop in.

‘Ziezo, nog een knoop, een dubbele. Nu zijn wij met elkaar verbonden. Ze kunnen ons lekker niet meer loskrijgen, o zo.’

Hoewel haar haren gemeen zeer deden en haar hoofd door de strakke knopen schuin naar beneden werd getrokken, wist Els toch een lachje tevoorschijn te brengen en Thirza’s hand beet te pakken. ‘Wij zijn vriendinnen voor altijd.’ Thirza knikte met haar hoofd. ‘Altijd en altijd en altijd.’ Elke ruk bij ‘altijd’ bezorgde Els een nieuwe pijnscheut, maar ze wilde er geen aandacht aan schenken. Ze keek naar hun vlechten, waarvan je nu amper meer kon zeggen welke van Thirza was en welke van haar, omdat ze bijna dezelfde kleur hadden. Misschien was Thirza’s haar een tikje donkerder dan dat van haarzelf, maar veel verschil maakte het niet. Een poosje bleven ze dicht bij elkaar zitten totdat Thirza met haar hoofd naar de schommel wees die even verderop in de tuin aan een boom hing.

‘Au!’ zei Els automatisch en greep naar haar vlecht.

‘Zullen we schommelen?’ Voorzichtig maakte Thirza de twee vlechten weer los.

‘Mag het wel van vrouw Mudde?’ vroeg Els voor de zekerheid.

‘Ja, dat weet je toch? Ze heeft gezegd dat we zo vaak als we willen op die schommel mogen. Ook als ze niet thuis is.’ Samen liepen ze de tuin in en gingen naast elkaar op de schommel zitten. Zonder wat te zeggen wiegden ze zachtjes heen en weer. Ineens stak Els haar tong een flink eind naar buiten.

‘Akelige Duitsers!’

Thirza’s tong was nog langer. ‘Snertoorlog!’

Giechelend keken ze elkaar aan.

‘Zullen we om de beurt schommelen en kijken wie er het verst vanaf kan springen?’ vroeg Thirza.

Els vond het prima. Eerst mocht Thirza. Toen die gesprongen had, trok Els met een stokje een streep in de grond. Nadat er een stuk of tien streepjes stonden, was duidelijk dat Els het verst was gekomen.

‘En nu samen!’ riep Thirza. Ze ging achter Els op de schommel staan door haar voeten aan weerskanten neer te zetten. Steeds harder ging ze, totdat ze samen zo hoog waren dat ze bijna de blauwe hemel in vlogen. Eventjes dacht Els dat ze dat helemaal niet erg zou vinden. Zou het niet heerlijk zijn om zo vrij als een vogeltje door de lucht te kunnen vliegen?

Plotseling hield Thirza in. ‘Els, we moeten naar huis!’ Ze sprong van de schommel en griste de rapporten van het muurtje. ‘Hier, die van jou! Ik ga mijn rapport thuis laten zien!’

Langzaam kwam Els achter haar aan. Haar cijfers waren beslist hoger dan die van Thirza, maar ze had niet veel zin om haar rapport te laten zien.

Het laatste stuk van de weg slenterde ze alleen naar huis. Thirza was echt verdrietig geweest. Wat moest ze daarmee? En waar moesten Thirza en zij voortaan spelen? Het was allemaal zo oneerlijk. Alleen omdat Thirza’s vader en moeder Joden waren, mochten ze een heleboel niet meer, maar Joden waren toch ook gewone mensen? Zij had van Thirza’s moeder geleerd om kruissteekjes op een lapje te borduren en ook had Thirza’s moeder haar geholpen met het haken van een poppentasje. Ze leek altijd te lachen en nooit zei ze dat ze ergens geen tijd voor had. Ze zorgde dat de thee klaarstond als zij uit school kwamen en luis-

terde dan naar hun verhalen. Ze wist dat Thirza's vader ook heel aardig was, hoewel ze hem niet zo vaak zag, omdat hij een drukke praktijk als huisarts had. Maar als hij tussendoor even het huis inliep, gaf hij haar meestal een dikke knipoog en zei: 'Elsje, leuk dat je er weer bent.' Vorige week kwam ze samen met Thirza uit school en zag ze hem stoeien met Thirza's broertjes. Hij lag op zijn rug op het zeil en de jongetjes rollebalden over hem heen. Thirza vloog er direct op af en probeerde haar vader te helpen door de jongens van hem af te trekken. Het was één grote kluwen vol gelach en gejoel geweest, waarbij Els niet had geweten wat ze moest doen. Ze had zich in een luie stoel laten zakken en met open mond alles vanaf een afstandje aangezien.

Ja, Thirza's vader en moeder waren heel aardige mensen en Thirza zelf was het fijnste vriendinnetje dat ze zich maar kon wensen. Allebei speelden ze ook wel met andere meisjes op het schoolplein, maar zij tweeën waren elkaars beste vriendin. Zij waren ook de enige twee uit de klas die lange vlechten hadden. Dat leek net een soort teken dat zij echt bij elkaar hoorden. Els zou niet weten wat ze zonder Thirza moest doen. Thirza zat altijd boordevol met grapjes en leuke ideeën en ze deed er nooit moeilijk over dat ze nooit bij Els thuis mocht komen spelen. 'Dan spelen we toch gewoon bij mij?' zei ze altijd.

Als alle Joden precies zo waren als Thirza's vader en moeder, dan waren het de fijnste mensen die er rondliepen. Waarom verzond die Hitler zulke akelige dingen tegen de Joden? Els begreep er helemaal niets van. Van Hitler niet en van die hele oorlog niet. Waarom wilden de Duitsers hier per se de baas zijn en waren ze niet gewoon in hun

eigen land gebleven? Duitsland was toch groot genoeg? Met het rapport in haar hand stapte Els het portaaltje in. Ze legde het op de plank boven de kapstok, waarna ze rustig haar jas en schoenen uittrok. Hoe zou moe vandaag zijn? Ze aarzelde met haar hand boven het rapport. Zou ze het mee naar binnen nemen? Nee, ze liet het op de plank liggen. Als moe een slechte dag had, was het beter om het uit te stellen. Langzaam liep ze de keuken in.

‘Daar ben je.’ Moeder zat onderuitgezakt in een van de twee rotanstoelen bij het raam. Verstrooid keek ze op van een Margriet die op haar schoot lag.

‘Dag moe.’

Moeders blik ging naar de klok die boven het aanrecht hing en ze zuchtte: ‘Je bent laat vandaag.’

‘Het was mijn beurt om de meester te helpen. We moesten de klas vegen en het bord schoonmaken en we mochten stempels zetten in de schrijfschriften!’ Enthousiast herinnerde ze zich opeens de stempel op haar hand en liet hem al giechelend zien. ‘Ik zette er per ongeluk een op Thirza’s hand en toen deed Thirza het expres bij mij!’

‘Mooi hoor.’ Er gleed een klein lachje over moeders gezicht dat bijna meteen weer verdween. ‘Je dacht er zeker niet aan dat je moeder zich vanmorgen niet zo goed voelde?’ Els wilde nog vertellen over het uitkloppen van de bordenwisser en dat de meester zo moest kuchen van al dat stof in de klas, maar onmiddellijk klapte ze haar mond dicht. Was moeder vanmorgen al niet lekker geweest? En had zij dat niet eens gemerkt toen ze naar school vertrok? Ze was zeker te haastig geweest, omdat ze tikkertje op het plein wilde spelen. Ze beet op haar lip toen ze moeders zwaaiende hand naar het aanrecht volgde.

‘Ik ben er niet aan toegekomen. Als je eens voelde wat ik voel ...’

Verschrikt keek ze van de stapels borden en bekers naar moeders gekwelde gezicht. ‘Wat dan, moe?’

Moeder sloot een moment haar ogen om ze daarna weer te openen. ‘Mijn armen en benen voelen loodzwaar en mijn hoofd barst bijna uit elkaar. Tot overmaat van ramp is je zusje de hele dag niet te hanteren.’

‘Waar is ze?’ Jachtig speurde Els de keuken rond. Jacqueline was een schatje, maar ook een klein druk ding waar moeder niet altijd zo goed tegen kon.

‘Boven, op haar slaapkamer, met haar pop. Hopelijk doet ze daar geen kwaad.’ Moeder stak haar voet naar voren en wees naar een bruine plas naast de keukentafel. ‘Ze heeft daarnet haar hele beker thee omgegooid. Ik had geen puf om het op te ruimen.’

‘Dat doe ik wel.’ Meteen greep Els een doekje van het aanrecht en viel op haar knieën om de nattigheid op te dweilen.

‘Je bent de bovenste beste.’

Els glunderde bij moeders woorden. Zij was de oudste en kon altijd prima helpen. Een paar keer liep ze heen en weer om het doekje uit te spoelen en de laatste restjes thee op te nemen.

‘Tegen de tafelpoot zitten nog een paar spetters’, wees moeder.

‘O ja.’ Meteen maakte ze de hele poot maar schoon. ‘Nu is alles weg. Toch?’

‘Ja, fijn zo.’

Els speurde moeders gezicht af. Zou ze wat water voor zichzelf inschenken of zou moe het fijner vinden als ze

eerst de vaat wegwerkte? Ze besloot tot het laatste. Moeder keek zo ingespannen naar het volle aanrecht. Het zat haar duidelijk hoog dat ze te vermoeid was om die afwas te doen. Snel vulde Els het teiltje met warm water, deed er wat sop in en begon af te wassen. Een paar luide bonken klonken boven haar hoofd. Dat moest Jacqueline zijn. ‘Wil je straks eventjes boven bij Jacqueline kijken? Wat dat kind nu weer uitspookt ...’

Toen Els vanaf het aanrecht achterom keek, zag ze een vertederd lachje op moeders gezicht liggen. ‘Ja hoor moe, dat zal ik zo doen.’ Ook al kon moe slecht tegen drukte, toch was ze duidelijk gek op Jacqueline. Iedereen was gek op Jacqueline.

‘Dat kind heeft zo veel fantasie. Wat ze nu weer met haar pop doet ... Het zal fijn zijn als ze over twee maanden naar school mag, maar wat zal ik haar missen! Dat kind brengt zo veel fleur in mijn leven.’

En mij, moe? Mist u mij ook als ik op school ben?

De vraag schoot als een pijl door Els heen, maar ze durfde hem niet te stellen. Kom, nu snel alles afdrogen en in de kast zetten en daarna naar Jacqueline. Er lagen nog geen aardappels en groente klaar op het aanrecht. Wat zou moe voor het eten bedacht hebben?

Met de theedoek in haar ene en een beker in haar andere hand draaide ze zich om. ‘Moe, zal ik straks de aardappels schillen? En wat voor groente moet erbij?’

Moeder geeuwde met haar mond halfopen. ‘Worteltjes. Ze liggen in een krant in het achterportaal.’

Meteen dacht Els aan het rapport dat ze zorgvuldig op de bovenste plank had gelegd. Ze schudde haar hoofd. Dat rapport kwam straks wel. Moe zou het fijner vinden als

ze eerst de aardappels schilde en de worteltjes schrapte.

‘Ik doe alles wel voor het eten, hoor.’

‘Je bent een best kind.’

Even ontmoetten hun blikken elkaar. Te snel naar Els’ zin keek moeder van haar weg, waarbij ze zuchtte: ‘Ik wou dat ik me wat beter voelde.’

Vijf voor zes stormde Frans het huis binnen. ‘Pa, moe, ik heb mijn rapport!’ Met een zwaai gooide hij het naast de pan met worteltjes die moeder zojuist had afgegoten en op de onderzetter had geplaatst.

‘Laat eens zien.’ Moeder greep er meteen naar en schoof de zwarte hoes ervanaf. ‘Zo, zo, mooi! Een 7 voor rekenen, knap hoor.’

Stilletjes verdween Els naar het portaal om haar rapport te halen. Ze bleef naast vader staan die net voor Frans was thuisgekomen. Hij had meteen zijn handen gewassen en zat nu op zijn vaste plaats aan tafel op het eten te wachten.

‘Wilt u het mijne zien, pa?’

‘Straks. Na het eten. Dan komen er geen vieze vingers op.’ Hij pakte zijn vork en verlegde hem, zodat hij kaarsrecht naast zijn bord kwam te liggen. Met zijn lepel tikte hij tegen de rand, waarna hij hem ook heel precies boven het bord legde. ‘Het is tijd om te eten.’

Het leek of moeder en Frans hem niet gehoord hadden, want geen van beiden stoorden ze zich aan zijn opmerking. Frans bleef tegen moeder aanleunen en vertelde hoe moeilijk de taallessen wel waren en dat hij met zijn 7 ½ tot de besten van de klas behoorde. Els ging op haar stoel zitten en luisterde naar moeders lovende woorden. Eindelijk schoof ze de hoes terug om Frans’ rapport en draaide zich naar Els.

‘En, waar is het jouwe?’

Els pakte het snel van de vensterbank waar ze het zolang had neergelegd. ‘Hier moe.’

Gespannen keek ze naar moeders gezicht. Zou ze het mooi vinden? Dat kon toch niet anders. Ze had iedere dag zo haar best gedaan op school.

‘Een 9 voor taal en voor lezen. Da’s netjes.’

Els glimlachte trots. Zie je wel, moe was er blij mee. Het was niet eens mogelijk om hogere cijfers te halen, want de meester gaf geen tienens, alleen negens.

‘Maar je bent wel een halve punt achteruit.’

Moeders stem kreeg een kritische ondertoon. ‘Van een 8 naar een 7 ½ voor rekenen. Dat is jammer. Hoe komt dat zo?’

Els voelde een brok in haar keel komen. Ze probeerde hem snel weg te slikken, maar het lukte niet om dat ake-lige ding weg te krijgen.

‘Ik was vroeger heel goed in rekenen. Tafels, staartdelin-gen, breuken, ik maakte ze achter elkaar.’ Moe duwde het rapport terug in het hoesje en gooide het terug op de vensterbank. ‘En nog steeds ben ik er goed in. Aanbie-dingen die niet kloppen, haal ik er zo uit in de winkel. Pas keken ze toch eventjes op hun neus bij de Spar toen ik vertelde dat de korting in werkelijkheid helemaal geen korting was! Ja, mij maken ze niks wijs.’

Met een ruk schoof pa zijn stoel achteruit en pakte de ijzeren pollepel van het lepelrek dat boven het aanrecht hing. Nadat hij de grote pollepel demonstratief naast zijn bord had neergelegd, tikte hij voor de tweede maal met zijn lepel tegen zijn bord. ‘Het is zes uur geweest. Zitten, Jacqueline. Frans, stil. Laten we bidden.’

Onmiddellijk hield iedereen zijn mond. Net voordat ze haar ogen sloot, zag Els hoe bang Jacqueline naar de ijzeren pollepel keek. Els klemde haar ogen stijf dicht om dat akelige ding niet te hoeven zien. Pa bad het 'Onze Vader' zoals hij voor iedere maaltijd gewend was, maar Els hoorde er niets van. Ze hield haar handen gevouwen op haar schoot en wrikte haar vingers heen en weer zodat het net een beetje pijn deed. Waarom zei moe bijna niets leuks over haar rapport en wel over dat van Frans, terwijl dat toch duidelijk veel minder was? Bovendien zat Frans pas in de eerste klas en die was veel gemakkelijker dan de tweede. Ze boog haar vingers zover dat ze ze hoorde kraken. Tijdens het eten had Frans het hoogste woord over een voetbalwedstrijd op het plein. Moeder prees hem om het doelpunt dat hij gemaakt had en lachte om de manier waarop Jacqueline haar eten naar binnen werkte. Dat was het enige moment dat vader zijn stem liet horen.

'Gera, doe er wat aan. Dat kind moet normaal met haar vork kunnen eten. Ze is bijna vier!'

'Ik hoef hier toch niet alles te doen?' Moeders stem schoot uit. 'Ik zit de hele dag al met dat kind en wat maakt het nou uit? Leer jij het haar als je het zo erg vindt!' Verongelijkt keek ze pa aan, maar er kwam meteen een glimlach op haar gezicht toen ze zag dat Jacqueline tussen duim en wijsvinger een worteltje in haar mond propte. Vader schudde zijn hoofd, maar zei niets meer. Zijn blik bleef de rest van de maaltijd strak op zijn bord gericht.

Na het eten las hij zoals altijd een hoofdstuk uit de Bijbel, maar dit keer was het wel een heel lang hoofdstuk. Els fiedelde met haar benen heen en weer. Waarom kon pa zo'n groot stuk niet in twee keer lezen?

Toen hij na het Bijbellezen het dankgebed uitsprak, begon Jacqueline er halverwege doorheen te kletsen. Els opende een ogenblik haar ogen om haar zusje aan te kijken en naar de pollepel te wijzen, maar dat haalde niets uit. Jacqueline lette niet eens op haar en bleef vrolijk door vaders stem heen babbelen.

Moeder siste: 'Ssst', maar ook dat hielp niet. Jacqueline kletste maar door en vader bleef er net zo hard doorheen bidden. Het leek alleen of zijn stem nog harder en slepender dan anders klonk. 'Gedenk ons, wij die zondaars zijn, wij die onrechtvaardig zijn ...'

Dat Jacqueline er steeds doorheen galmde ... Els slingerde nog heftiger met haar benen. Als pa nu maar niet boos werd. Hij kon soms zo verschrikkelijk uitvallen en plotseling een harde tik uitdelen. Eindelijk hoorde Els hem 'amen' zeggen en opgelucht zag ze dat hij met een rustige beweging zijn stoel achteruitschoof. Gelukkig, er kwam geen driftbui.

'De boel kan afgeruimd worden.'

Els zag moe's blik op zich gericht, maar aarzelend keek ze naar de vensterbank. Pa had het rapport nog niet gezien. Hij zette zich in een van de twee rotanstoelen voor het raam en zei op afgemeten toon: 'Nu wil ik graag je rapport zien.'

Gelukkig, hij was het niet vergeten. Meteen stond Els op en liep op hem af, maar Frans was haar voor. Hij wapperde met zijn rapport onder vaders neus. 'Hier pa! Kijk maar!' Vaders gezicht bleef onveranderd. Hoewel Frans' rapport bijna zijn neus raakte, stak hij zijn hand naar Els uit. 'Eerst de oudste.'

Ze haalde zelf het hoesje eraf voordat ze het rapport aan

hem gaf. Rustig bekeek hij de cijfers. Onzeker bestudeerde ze zijn gezicht. Waarom zei hij nu niets? Frans stond te wiebelen op zijn benen en stootte telkens tegen haar aan. 'Kijk eens uit.'

Even stond hij stil, maar daarna begon het gewiebel direct weer.

Ten slotte keek pa op. Om zijn lippen lag een brede glimlach. 'Mooi gedaan, Els.'

Een tel lang keken ze elkaar aan. Daarna pakte hij Frans' rapport.

Het zong door haar heen terwijl ze zich naar de tafel keerde. In een flits zag ze dat moe alles afgeruimd had, maar dat het zeiltje nog schoongemaakt moest worden. Snel pakte ze een doekje en nam het zeil af, om daarna de theedoek te nemen en af te drogen wat moeder al had afgewassen.

'Ben je daar eindelijk? Ik dacht al even dat ik het alleen moest doen.'

'Nee hoor, natuurlijk niet', antwoordde ze, maar ze was er met haar gedachten niet bij. Pa vond haar rapport goed. 'Mooi gedaan, Els.' De woorden dansten als een vrolijk melodietje door haar heen.

Ze bedacht dat het een fijne dag was, een dag die niet meer stuk kon. Pa die zo iets liefs had gezegd en al even eerder de meester die haar Elzekind noemde. Maar ze had het mis. Zodra moeder het teiltje wegzette, begon ze achter Els' rug wat bij de tafel te rommelen. Toen Els zich met de theedoek in haar hand omkeerde, zag ze dat er een stoel achterstevoren was gezet. Op de tafel lagen de kapperschaar en een baddoek.

‘Gaat u Jacquelines haar knippen?’

‘Nee, het jouwe.’

Els knipperde met haar ogen. ‘Dat is toch niet nodig? U hebt de dode punten pas nog afgeknipt.’ Ze hing de theedoek over de stang bij de kolenkachel.

Met een gebiedende vinger wees moeder naar de stoel.

‘Ga zitten.’

Verward gehoorzaamde Els. Wat was moe van plan? Ze voelde dat haar vlechten ruw werden losgemaakt en ze zag dat de schaar werd opgepakt.

‘Wat gaat u doen?!’ Els’ hart sloeg een paar slagen over.

‘Je haar afknippen. Er zijn luizen op school. Ik wil niet dat jij die ook krijgt.’

Els greep met beide handen naar haar hoofd. ‘Ik krijg geen luis! Mijn haar zit altijd in vlechten!’

‘Lang haar is veel lastiger met luizen. Weg die handen!’ Moe duwde haar vingers weg. ‘En stilzitten. Als ik die lange haren met een luizenkam moet kammen, dan kerm je wel anders. Straks ben je me dankbaar dat je kort haar hebt.’

‘Ik wil geen kort haar!’ De tranen rolden over Els’ wangen. Om hulp zoekend keek ze naar pa, maar die keek strak voor zich uit in zijn krant.

‘Ik wil het niet!’ Met een ruk stond Els op van de stoel, zodat de baddoek van haar schouders af op de grond viel. ‘Jij gaat zitten. Nú!’ Hardhandig klemde moeder haar arm beet en sleurde haar terug. ‘En dit waag jij geen tweede keer!’ Met een grom bukte moeder zich om de doek op te pakken, sloeg hem opnieuw om Els’ schouders en stopte hem bij haar nek zo vast mogelijk onder haar bloes.

Els trappelde met haar benen, maar waagde het niet

om nogmaals op te staan. Jammerend schudde ze haar hoofd heen en weer. 'Ik wil niet! Ik wil geen kort haar!' 'Stoppen!' Ineens gooide vader de krant op de keukentafel. 'Zwijg!'

Alsof ze een elektrische schok had gekregen zat Els stijf recht op haar stoel. Moest ze haar mond houden? Was pa het ermee eens dat haar vlechten afgeknipt werden?

'Geen vijf minuten rust is me hier vergund. Stoppen met dit gedoe!'

Els probeerde een snik in te houden. Onder de doek kneep ze haar handen ineen. Tegen pa en moe samen kon ze niet op. Dan moest dat akelige maar gebeuren. Ze boog haar hoofd naar beneden en wachtte op het knipgeluid van de schaar.

Maar het bleef stil achter haar rug totdat ze de schaar met een klap op tafel hoorde vallen. Toen ze opkeek, zag ze net nog dat pa met een strenge blik naar moe keek voordat die stampvoetend de keuken verliet.

'Als ze geen kort haar wil, hoeft ze geen kort haar!' riep hij haar achterna 'Wat een gezeur! Ik ga wel gelijk naar die vergadering. Weg van al dat gemekker!'

Trillend bleef Els ineengedoken op de stoel zitten totdat ze pa naar buiten hoorde gaan. Boven haar hoofd hoorde ze moeders zware voetstappen. Met gloeiendhete wangen liet Els de doek van zich af vallen. Ze vluchtte naar de wc waar ze zich een kwartier lang verstopte en uithuilde totdat ze eindelijk geen tranen meer had.

Nog nasnikkend liet ze haar vlechten door haar handen glijden. Ze had ze nog, gelukkig, maar het voelde niet als een blijde overwinning.

Ze schrok van luid gebons op de deur. 'Els, ik moet zo

nodig!’ riep Frans. ‘Schiet nou op. Ga je mee ons rapport laten zien aan opa en oma?’

Ze kon niet op de wc blijven zitten, maar ze wilde haar moeder ook niet in huis tegenkomen. Moe die zomaar opeens haar mooie vlechten eraf wilde halen. Ja, ze zou met Frans meegaan. Alles was beter dan moe op dit moment onder ogen te komen. Zou ze nu heel boos op pa zijn? En op haar?

‘Ik kom al.’ Els trok door en liet Frans in het toilet. Meteen schoot ze haar schoenen aan, griste haar rapport uit de keuken en wachtte in het portaal op haar broertje.

Druk pratend liep hij even later naast haar, maar zijn geklets hinderde haar niet. Ze liet het langs zich heen glijden. Langzaam maar zeker voelde ze de gloed op haar wangen minder worden en nam ze de omgeving weer in zich op. Ze passeerden een weiland waar enkele zwartbonte koeien aan het grazen waren. Ondanks Frans’ gepraat kon Els horen hoe ze met hun tong het gras afrukten om het daarna op hun gemakje te kauwen. Eén koe hief haar kop op en staarde hen met lodderige ogen na.

Was ik maar zo’n koe ... Lekker rustig lopen in de wei. Alleen maar de hele dag gras eten en luieren ...

Wat een gekke gedachte! Els moest er zelf een beetje om lachen. Ze ademde diep de avondlucht in die al wat frisser werd nu het zeven uur geweest was. Een zachte wind deed de boomblaadjes ritselen en het leek alsof hij een tipje van haar narigheid met zich meenam en in de lucht weg liet waaien. Te gauw naar haar zin stonden ze voor het huis van opa en oma.

‘Oma! Opa! We komen ons rapport laten zien!’ Frans klapte het hekje open en stormde de tuin in.

Oma gooide net de laatste schillen uit het aardappelschilbakje op de composthoop. ‘Jongen, je laat me schrikken! Even het bakje in de schuur zetten, dan kom ik eraan. Opa ligt te dutten in de rookstoel, maar je mag hem best wel wakker maken, hoor.’

Frans holde vooruit, maar Els bleef bij oma staan en bewonderde het groenoranje bakje. ‘Wij doen de schillen gewoon op een krant.’

‘Ja, dat kan net zo goed.’ Oma fronste haar wenkbrauwen toen ze Els aankeek, maar direct daarna sloeg ze haar arm om Els heen en nam haar mee naar de achterdeur. ‘Even mijn handen wassen en laat dan maar zien.’

Had oma ontdekt dat ze gehuild had? Misschien zag ze het wel, maar wilde ze er gewoon geen aandacht aan schenken. Wat moest ze laten zien? O ja, haar rapport, daarvoor kwam ze. Oma stond al bij de keukentafel en schoof allerlei lapjes opzij om een leeg plekje naast de naaimachine te maken. Vlug haalde Els de hoes van het rapportboekje en ging naast oma aan de keukentafel zitten.

‘Zo, eens even kijken.’ Terwijl oma haar bril opzette, tuurde Els van de keuken naar de kamer. Door de deuropening kon ze net ouwe opoe zien die bij opa en oma in huis woonde. Met voorovergebogen hoofd zat ze in haar vertrouwde leunstoel bij het raam te dutten. Zou opoe ook gestoord mogen worden als ze sliep? Opa was in ieder geval inmiddels klaarwakker, want ze hoorde hem tegen Frans praten.

Oma legde haar hand op de hare. ‘Mooi hoor, Els. Dat heb je weer goed gedaan. Wat een prachtige cijfers!’ Over haar leesbrilletje heen keek ze Els aan. ‘Weet je dat je vader vroeger ook zo goed kon leren? Hij zat altijd maar met

zijn neus in de boeken. Dan zei ik: “Ga toch eens buiten spelen, Cornelis.” Maar niks hoor, onze zoon deed niks liever dan lezen. Over verre landen en over mensen die lang geleden geleefd hebben. Hij had nog iets veel hogers kunnen worden en verder kunnen studeren als we daar het geld voor hadden gehad.’ Ze gaf het rapport terug aan Els. ‘Nou ja, hij heeft nu een goeie kantoorbaan, dat is ook wat waard.’

Ze schoof de naaimachine weer op zijn plek, pakte een donkerblauwe lap en legde die onder de naald. ‘Als je je rapport aan opa laat zien, geeft hij je er wel wat voor.’

Voordat Els bij de kamerdeur was, hoorde ze de naaimachine al ratelen. In de kamer wipte Frans juist van opa’s schoot en rende rakelings langs haar heen naar de keuken. Zij bleef bij opa’s stoel staan en ging half op de leuning zitten.

‘Zo, nu jouw rapport.’ Opa pakte het aan en tuurde naar de cijfers. ‘Prachtig, Els. Je hebt goed je best gedaan, meisje. Eens even kijken of ik nog wat heb.’

Hij hees zichzelf uit de rookstoel overeind, opende de grote bruine kast en rommelde in een beker. ‘Kijk eens, voor jou een kwartje en eentje voor Frans.’

Meteen liep hij naar de keuken om zelf het kwartje aan Frans te geven. Els hoorde een juichkreet en daarna het dichtslaan van de buitendeur. Frans had zeker geen zin meer om op haar te wachten. Het maakte haar niet uit. Zij vond het best leuk om hier nog een poosje te blijven. ‘Mmm ...’

Er kwam wat geluid bij ouwe opoe vandaan. Els deed een stapje dichterbij en staaarde stilletjes naar opoe’s gezicht. Het leek net een klein koffiekopje met overal diepe bar-

sten en scheurtjes en wat blauwe plekjes aan de linkerkant. Ze wilde haar vinger uitsteken om opoe's wang te aaien, omdat ze zich herinnerde hoe zacht en warm die voelde, maar hield hem net op tijd in. Opoe sliep, ze mocht haar niet storen. Rustig bleef ze kijken naar opoe's op en neer gaande kin. Haar ademhaling ging met snelle, korte rukjes, totdat ze ineens een snorkgeluidje maakte en met haar ogen begon te knippen. Els schrok ervan. Oei, had zij opoe nu toch wakker gemaakt door alleen maar naar haar te staren? Opoe murmelde iets, ging wat rechterop zitten en deed uiteindelijk haar ogen wijd open. Toen ze Els ontdekte, verscheen er een glimlach op haar gezicht. 'Els! Jij hier?! Wat gezellig!' Meteen kneep ze haar ogen iets dicht en liet haar blik onderzoekend over Els' gezicht glijden.

Verlegen sloeg Els haar ogen neer.

'Fijn dat je er bent, lieve meid. Gaat het wel goed met je?' Els knikte, keek even naar opoe, maar moest zich dwingen om gelijk ergens anders naar te kijken, omdat opoe haar gezicht zo scherp bestudeerde. Ze kneep haar handen tot vuisten.

Niet huilen, niet weer huilen!

Opoe had het al gezien. Ouwe opoe had alles gelijk door. 'Kom eens naast me zitten, meidje. Als er wat is, dan mag je het altijd aan je opoe vertellen. Dat weet je wel, hè?' Ze kón het niet vertellen. Terwijl ze op een stoel vlak bij opoe ging zitten, kromp ze in elkaar. Ze veegde even langs haar ogen.

'Ach meidje toch. Zit je verdriet zo diep? Ik zie het aan je ogen. Ik weet dat er soms dingen zijn die je niet kúnt vertellen. Is dat zo?'

Nog steeds keek Els niet opzij, maar door een enkel knikje gaf ze toch antwoord op opoe's vraag.

'Ach meidje, het is goed, hoor. Maar vergeet niet dat er Eén is aan Wie je alles kunt vertellen. De Heere Jezus luistert altijd. En weet je, bij Hem zijn niet eens woorden nodig. Hij weet al van je verdriet voordat je het Hem vertelt.' Een rimpelige hand werd naar Els uitgestoken en streefde haar arm. Na een ogenblik van stilte vroeg ze: 'Wat kwam je eigenlijk doen? Hoorde ik nu iets over een rapport?'

'Ja opoe.' Meteen haalde Els het tevoorschijn en liet het zien. Rustig bekeek opoe de cijfers. Bij bijna ieder vak had ze wel een opmerking. 'Goed gedaan.' 'Knap, dat je zelfs voor zo'n moeilijk vak als rekenen een 7 ½ hebt.' 'Mooi hoor, een 7 voor schrijven. Daar haalde ik vroeger nooit meer dan een zesje voor.'

Opnieuw legde opoe haar hand op Els' arm. 'Je doet het goed, meidje. Heel goed. Maar ...' Even stopte de hand met strelen. De bleekgrijze ogen zochten die van Els. 'Maar het allerbelangrijkste is dat je zo'n heel líéf meidje bent.'

Els voelde zich over de weg zweven toen ze een uurtje later naar huis liep. Samen met opoe was ze in de keuken wat gaan drinken en daar kwam oma met zo'n leuk plannetje, waardoor ze alle narigheid even vergeten was. Het verdriet om de geplande knipbeurt en de angst dat moeder nog boos zou zijn, had ze zo diep mogelijk weggestopt. Vol nieuwe verhalen stapte ze thuis de keuken binnen, waar moeder in de rotanstoel een puzzel zat te maken.

'Moe, ik heb rapportgeld gehad van opa. En oma gaat

mij leren naaien! Oma was bezig met een rok en ...'
'Zo te horen heb je veel plezier gehad.'

'O ja, moe, oma was bezig met een rok en van dezelfde stof mag ik een zakdoek maken en ik heb al één zoompje genaaid op haar naaimachien!'

'Leuk hoor, maar ik moet nog zien of jij dat kan. Zo handig ben jij niet met handwerken op school. Weet je nog hoe strak je dat sjaaltje had gebreid?'

Els' stortvloed van woorden was ineens opgedroogd. Ze schudde haar hoofd alsof ze het zuur vanuit haar maag voelde opkomen. Zou ze wel kunnen leren naaien? Ja, moe had gelijk. Dat sjaaltje was een grote mislukking geweest. Maar oma dacht dat ze het wel kon.

Moeder wees met haar pen naar Els. 'Zou je nu Jacqueline naar bed willen brengen? Mijn hoofdpijn is nog erger geworden door al dat gejengel van d'r.'

'Ja moe. Ik ga het gelijk doen.'

'Fijn, Els. Ga nu maar gauw voordat ze nog harder gaat blèren.'

Els legde het rapport in de kast en rende de trap op. Wat dom van haar dat ze alleen maar aan zichzelf gedacht had en moeders hoofdpijn helemaal vergeten was.

Met een grapje en een verhaaltje kreeg ze Jacqueline uitgekleeed en in bed. Terwijl ze haar zusje instopte, liet ze twee vingers over haar buik lopen.

'Dit zijn Ping en Pong. Ze rennen naar Jacquelines mondje en kijk, nu kriebelen ze aan haar neusje en floep! Daar gaat er een in haar oor. Oei, hij is er weer uit en nu verstopt hij zich in haar haartjes.'

Jacqueline lachte luid en probeerde Els' vingers te pakken, totdat Els zachter ging praten.

‘En nu gaat Ping slapen boven op Jacqueline’s buikje. Hoor maar: “Zzz ... zzz.” Pong zingt nog een liedje: “Slaap, Jackie slaap.” En dan hoor je niets meer, want Pong is ook in slaap gevallen.’

Ze gaf Jacqueline nog een dikke kus op haar ene wang en een aai op haar andere wang. Een ogenblik bleef ze staan kijken in de deuropening. Ze zag nog net dat de oogjes van haar zusje toevielen. Zachtjes sloop ze naar beneden om nog een poosje aan tafel te lezen voordat het ook haar tijd was om naar bed te gaan.

Toen ze de deken over zich heen trok, voelde ze nog eens aan de vlechten die op het kussen lagen. Alle twee waren ze er nog. Als ze er niet meer hadden gezeten, wat had ze dan aan Thirza moeten vertellen? Moe had er gelukkig niets meer over gezegd en niets meer laten merken. Even kromp Els’ buik samen. Zou moe er een andere keer weer over beginnen? Nee, daar wilde ze niet aan denken. Ondanks alles was het vandaag toch een fijne dag geweest. Zachtjes fluisterde ze alle mooie woorden die ze vandaag gehoord had.

‘Elzekind,’

‘Mooi gedaan, Els.’

‘Het allerbelangrijkste is dat je zo’n heel lief meidje bent.’